

УДК 811.111'373.23-028.67

Костенко Г. М.

канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

АНТРОПОНІМИ: ДЕФІНІЦІЇ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ ТА ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ

Проблеми значення власних імен та їхнього зв'язку з носіями цікавить науковців здавна. Вивченням антропонімів займається галузь ономастики, що має назву антропоніміка. Серед розмаїття тих питань, якими займається антропоніміка, одними з найскладніших є питання, що стосується визначення самого поняття «антропонім». Тлумачний словник української мови визначає антропоніми (грец. *anthropos* – людина, *онома*, ім'я) як власні імена людей: особисті імена, патроніми, прізвища, родові імена, прізвиська і псевдоніми (індивідуальні або групові), криптоніми [4]. Антропоніми називають людину, але не приписують їй жодних якостей. Зазвичай вони мають понятійне значення, в основі якого лежить уявлення про категорію чи клас об'єктів. Цьому значенню властиві наступні ознаки:

а) вказівка на те, що носій антропоніма – людина: Peter, Lewis на відміну від London, Thames;

б) вказівка на приналежність до національно-мовної спільності: Robin, Henry, William на відміну від René, Henri, Wilhelm;

в) вказівка на стать людини: John, Henry на відміну від Mary, Elizabeth.

У значенні англійських імен наявні, як правило, всі три ці ознаки, в значенні прізвищ – лише перша і друга ознаки. Через обмеженість набору можливих ознак багато антропонімів на загальномовному рівні мають

однакові узагальнено-предметні значення. Дійсно, ім'я John має такий же набір ознак денотата, що і Henry або Jack, а прізвище Smith – такий же набір ознак, що James, Brown тощо. Тож в якості диференціюючих ці ознаки виступають не стільки для окремих імен, скільки для широких груп антропонімів.

Вивченням антропонімів займається наука антропоніміка (грец. *antropos* – «людина»), яка вивчає імена, прізвища, прізвиська та псевдоніми людей і є розділом ономастики (від грец. *onomastike*, тобто «мистецтво давати імена»). Ономастика – одна з наук загальної лексикології, що поділяється на декілька видів у залежності від об'єкту дослідження. Вчені виокремлюють декілька таких видів. На думку Ю. Карпенка, існує п'ять видів ономастики: теоретична, описова, історична, прикладна і поетична [2, с. 404].

Термін онім або оніма (власне ім'я) – це слово або словосполучення, що служить для виділення іменованого ним об'єкту з-поміж інших об'єктів: для його індивідуалізації та ідентифікації. За істинним значенням та походженням більшість антропонімів – повсякденні слова. Деякі з них зберігають свій смисл у мові, як, приміром, Віра, Надія і Любов, інші ж сьогодні його вже втратили. Власні назви особливим чином відображають історію, релігійні вірування та культуру країни, до якої належать.

Виникнення та розвиток власних назв як суспільно-історичної та мовної категорії тісно пов'язані з головними етапами соціально-економічного розвитку людства. Відомо, що антропоніми (імена, прізвища, прізвиська, псевдоніми, а в українській мові ще і по батькові) є важливою ланкою, яка пов'язує людину з безпосереднім оточенням і суспільством в цілому. Людина живе не просто серед людей, але і серед імен, які утворюють довкола кожної людини певний континуум, особливий національно-культурний простір, єдиний для всього мовного колективу й індивідуальний для будь-якого окремого члена. Антропонімічні традиції європейських народів, попри всю їхню схожість, що полягає в наявності особистого імені та прізвища, тобто компонентів, один з яких є суто індивідуальним, а інший передається спадково, відрізняються неповторною самобутністю й оригінальністю, що відображають погляд народу на світ і місце індивіда у ньому.

Власні назви сьогодні вивчають представники найрізноманітніших наук (лінгвісти, географи, історики, етнографи, психологи, літературознавці). Однак найбільш детально і ґрунтовно вони досліджуються саме лінгвістами, оскільки усяке найменування – це насамперед слово, яке входить до системи мови, утворюється за законами мови та закріплюється у мові.

У сучасній лінгвістиці існує декілька класифікацій онімів. Так, С. Дорошенко, приміром, поділяє їх на п'ять груп: 1) антропоніми – власні імена осіб; 2) топоніми – географічні назви; 3) урбаноніми – назви об'єктів, які знаходяться всередині міста, 4) космоніми – назви позаземних об'єктів; 5) зооніми – клички тварин [1, с. 169–170].

Основні різновиди антропонімів в будь-якій культурі є наступними:

Особисті імена: *John, Peter, Микола, Олександр*.

Патроніми (імена по батькові). В англійській мові традицію використання патронімів втрачено, з XVII ст. вони стали частиною особистого імені. Приклади патронімів в українській культурі: *Миколайович, Олександрович, В'ячеславівна*.

Прізвища: *Brown, Gregor, Пономаренко, Самойлова, Кривогуз*.

Родові імена (вважаються більш важливими, ніж прізвища, коли жінка виходить заміж, то вона змінює своє прізвище, а родове ім'я залишається незмінним.): *Mc, O'*.

Прізвиська, псевдоніми, імена тварин: *Fiery Face* (Джеймс II, мав родиму пляму на пів обличчя), *Сагайдачний, Redhead* – людина з рудим волоссям, *Марко Вовчок, Жорж Санд*.

Криптоніми (приховувані імена), антропоніми літературних творів, героїв фольклору, міфів: *Titania, Nemesis*.

Етніоніми (назви націй, народів, народностей): *Englishman, Londoner*.

Техніоніми (статусні імена): *Ms, Mrs, Mr* [3, с. 13–15].

Антропоніми можуть також бути індивідуальними і груповими. Індивідуальні виділяють особу з колективу, групові даються колективам, що виділяються на основі певних ознак. Залежно від традицій, пов'язаних з іменуванням особи у різних народів, існують різні ономастичні системи. Так, наприклад, в англійській культурі особисті імена зазвичай включають ім'я, друге ім'я і прізвище (наприклад *John Henry Bonham*). В українській культурі особисті імена зазвичай включають прізвища, імена та імена по-батькові (наприклад: *Марченко Іван Васильович*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство: навчальний посібник [Текст] / С. І. Дорошенко – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 288 с.
2. Карпенко Ю. О. Ономастика [Текст] / Ю. О. Карпенко // Українська мова. – К. : Видавництво ім. М. П. Бажана «Українська енциклопедія», 2000. – С. 403–406.
3. Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 [Текст] / Тетяна Сергіївна Олійник. – К., 2001. – 16 с.
4. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://slovnuk.ua/> (дата звернення: 23.03.2025).